
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Pastor Pastor, Maria Mercè; Perpinyà i Morera, Remei, dir. Selecció i avaluació de fonts d'informació : la traducció especialitzada en l'àmbit de la fotografia. 2015. (1202 Grau en Traducció i Interpretació)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/147030>

under the terms of the **COPYRIGHT** license

Facultat de Traducció i d'Interpretació
Universitat Autònoma de Barcelona

**SELECCIÓ I AVALUACIÓ DE FONTS D'INFORMACIÓ:
LA TRADUCCIÓ ESPECIALITZADA EN L'ÀMBIT DE LA
FOTOGRAFIA**

103698 - Treball de Fi de Grau
Grau en Traducció i Interpretació
Curs acadèmic 2014-15

Estudiant: M. Mercè Pastor Pastor

Tutor: M. Remei Perpinyà Morera

10 de juny de 2015

Dades del TFG

Títol: Selecció i avaluació de fonts d'informació: la traducció especialitzada en l'àmbit de la fotografia

Autor: M. Mercè Pastor Pastor

Tutor: M. Remei Perpinyà Morera

Centre: Facultat de Traducció i d'Interpretació

Estudis: Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2014-15

Paraules clau

Traducció especialitzada, traducció tècnica, fonts d'informació, fotografia, llenguatge tècnic de la fotografia.

Resum del TFG

Aquest treball pretén ser un recull de recursos útils i de fonts d'informació terminològiques i lexicogràfiques dirigit a estudiants i professionals de la traducció amb l'objectiu de facilitar la traducció especialitzada de tot tipus de document relacionat en l'àmbit de la fotografia, i especialment en l'àmbit del llenguatge tècnic de la fotografia.

Abstract

The objective of this work is to compile a useful list of information sources and terminological and lexicographical resources addressed to translation students and professionals. This list of resources is aimed to facilitate the translation of every kind of documents related to photography, especially those containing a technical photographic language.

Avís legal

2015 © Mercè Pastor Pastor, Barcelona, 2015. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ésser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ.....	4
2. EL LENGUATGE TÈCNIC DE LA FOTOGRAFIA EN LA TRADUCCIÓ ESPECIALITZADA	7
2.1. LA TRADUCCIÓ ESPECIALITZADA I LA FOTOGRAFIA: DELIMITACIÓ I OBJECTE D'ESTUDI	7
2.2. CARACTERÍSTIQUES DEL LENGUATGE CIENTIFICOTÈCNIC.....	9
2.3. CARACTERÍSTIQUES DEL LENGUATGE EN L'ÀMBIT DE LA FOTOGRAFIA.....	11
3. LES NECESSITATS INFORMATIVES	13
3.1. IDENTIFICACIÓ DE LES NECESSITATS INFORMATIVES	13
3.2. CRITERIS DE SELECCIÓ DELS RECURSOS	15
4. DIRECTORI DE FONTS D'INFORMACIÓ.....	17
4.1. ÀMBIT TEMÀTIC: ACADÈMIC I HISTÒRIC	18
4.1.1. <i>Història de la fotografia</i>	18
4.1.2. <i>Manuals i assajos sobre fotoperiodisme</i>	22
4.1.3. <i>Biografies / Fotògrafs</i>	24
4.1.4. <i>Bibliografies</i>	26
4.1.5. <i>Blogs i pàgines web</i>	28
4.1.6. <i>Agències fotogràfiques</i>	29
4.1.7. <i>Biblioteques especialitzades en fotografia</i>	30
4.2. ÀMBIT TERMINOLÒGIC	31
4.2.1. <i>Diccionaris i glossaris plurilingües</i>	31
4.2.2. <i>Diccionaris i glossaris monolingües en anglès</i>	32
4.2.3. <i>Diccionaris i glossaris monolingües en castellà</i>	33
4.2.4. <i>Llenguatge tècnic de la fotografia: manuals, guies i enciclopèdies</i>	35
4.2.5. <i>Llenguatge tècnic de la fotografia: blogs i pàgines web</i>	38
4.3. ÀMBIT DEL GÈNERE TEXTUAL: ELS TEXTOS PARAL·LELS (EN-ES)	39
4.3.1. <i>Manuals i guies d'ús</i>	39
4.3.2. <i>Catàlegs d'exposicions</i>	41
4.4.2. <i>Catàlegs d'exposicions sobre fotoperiodisme</i>	42
4.5. ÀMBIT LEGAL	44
4.5.1. <i>Portals jurídics</i>	44
4.5.2. <i>Legislació</i>	46
4.5.3. <i>Diccionaris i bases de dades terminològiques de termes jurídics</i>	48
5. CONCLUSIONS.....	50
6. BIBLIOGRAFIA	52

1. INTRODUCCIÓ

Objectius i justificació del treball

En aquest treball ens proposem apropar la tasca traductològica a la fotografia amb un objectiu clar: confeccionar un recull de recursos que ens sigui útil per a traduir tot tipus de document relacionat amb la fotografia i, especialment, amb la traducció especialitzada del llenguatge tècnic de la fotografia. Som conscients de que aquestes dues disciplines estan bastant allunyades, però són molts els motius que hem trobat i que ens han fet veure la necessitat d'elaborar un directori de fonts d'informació que faciliti aquest tipus de traducció.

En primer lloc, hem pogut observar com la fotografia (en general) i l'ús de les càmeres digitals (en particular) s'han disparat durant aquestes últimes dècades, no només ha crescut l'interès artístic o científic pel seu estudi, sinó que també s'ha convertit per a molts en una pràctica quotidiana de la mà de les noves tecnologies. Això també es tradueix, per tant, en una creixent demanda de productes fotogràfics i un creixent interès per a accedir a tot tipus d'informació relacionada amb aquest art o ciència (encara existeix aquest debat sobre la fotografia). Si deixem de banda l'ús generalitzat de la fotografia a les xarxes socials, també encontrem disponibles a Internet un gran nombre de blogs, revistes i pàgines web relacionades amb aquesta disciplina i que encara estan per traduir. A més a més, hi ha també cada dia una major demanda pel que fa al catàleg d'exposicions fotogràfiques. Per aquest motiu, l'Ajuntament de Barcelona ha decidit tirar endavant el nou Pla Nacional de Fotografia¹, el qual preveu la creació del Centre Nacional de Fotografia amb la intenció de cobrir el buit del sistema museístic i arxivístic català i donar resposta a una gran demanda del públic i del sector, i així també posar en valor un important patrimoni fotogràfic català.

En segon lloc, i si ens centrem en l'àmbit artístic-acadèmic, som molts els aficionats i estudiants de fotografia els que hem pogut comprovar certa manca de documents relacionats amb la fotografia en la nostra llengua, sobretot en català. I amb la

¹ GENERALITAT DE CATALUNYA. Pla Nacional de Fotografia. *El Pla preveu la creació del Centre Nacional de Fotografia* [en línia]. Barcelona. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet: <http://web.gencat.cat/ca/actualitat/detall/Pla-Nacional-de-Fotografia>

EUROPAPRESS. *Cataluña tendrá un Centro Nacional de Fotografía* [en línia]. Barcelona. [consultat: febrer 2015]. Disponible a Internet: <http://www.europapress.es/catalunya/noticia-govern-crea-plan-nacional-promocion-patrimonio-fotografico-20150116124542.html>

necessitat de traduir tots aquests documents no només ens referim a les guies o als manuals d'instruccions de càmeres que puguin fer servir un llenguatge més tècnic (és fàcil veure que en aquest terreny hi ha molta feina per fer, en concret pel que es refereix a la traducció cap al català), sinó que també ens referim a la necessitat que existeix d'aprofundir en el tema de la traducció de llibres teòrics o acadèmics, d'autors clau i de qualsevol altre document relacionat amb la fotografia, com podrien ser per exemple exposicions o fotoreportatges que trobem a museus, o associacions amb pàgines web que publiquen continguts relacionats però que, com tenen un caire més internacional, només estan accessibles en anglès.

Hem vist aquí, en definitiva, l'oportunitat i la necessitat d'apropar el nostre objecte principal d'estudi –la traducció– amb una afició més personal –la fotografia–, però sempre amb la intenció d'assolir un objectiu acadèmic i professional: facilitar la traducció de diversos tipus de documents sobre el tema de la fotografia per tal de fer-los més accessibles a tothom que n'estigui interessat (a causa, sobretot, d'aquesta creixent demanda social a la què ja ens hem referit i a la revolució de les càmeres digitals).

Metodologia

Després d'haver definit els nostres objectius i delimitat l'àmbit i el context en els quals ens centrem (la recerca de fonts d'informació i de tot tipus de recursos en anglès, català i castellà per tal de facilitar la traducció especialitzada de la fotografia, i en concret del llenguatge tècnic fotogràfic), explicarem ara la metodologia de treball.

Per a poder solucionar els problemes que se'ns plantegen a l'hora de començar amb el procés de documentació de la traducció especialitzada, hem intentat seguir la següent metodologia de treball: identificar en primer lloc les necessitats informatives, és a dir, hi ha una certa manca de documentació sobre material fotogràfic escrita en la llengua catalana (però també en la castellana). Com expliquem també més endavant, en aquest treball ens centrem bàsicament en dos tipus de llenguatges de la fotografia: un llenguatge més especialitzat, això és, el que podria aparèixer dins d'un àmbit tècnic, com el que s'utilitza per exemple a l'hora d'explicar els processos fotogràfics o el que podem trobar en l'ensenyament de la teoria i pràctica de la fotografia; i un llenguatge més general, com el que s'utilitza per a comunicar coneixements sobre història de la fotografia, sobre fotoperiodisme o sobre els gèneres que trobem dins del fotoperiodisme. I a partir d'aquesta identificació de les necessitats determinem, en segon lloc, el tipus de fonts d'informació que ens serien útils a l'hora de traduir aquests

documents: diccionaris generals i especialitzats, reculls de lèxic, obres terminològiques, enciclopèdies, biografies, textos paral·lels, altres manuals de fotografia, etc. Per últim, després de consultar tots aquests recursos possibles, seleccionem els més adequats per al nostre directori seguint sempre uns criteris acadèmics i justificant la nostra elecció, per a poder dir que, quan els llegim, tenim finalment la suficient informació (i de qualitat) i, per tant, la nostra necessitat informativa resolta.

L'estructura d'aquest treball apareix, aleshores, en conseqüència amb aquest procés de documentació. Al primer capítol expliquem algunes nocions bàsiques de la fotografia i dels gèneres fotogràfics en què ens centrem, i després incloem també les característiques del llenguatge amb el qual treballem. Una vegada clar això, procedim a identificar en el tercer capítol les possibles necessitats informatives que se'ns presenten en aquest àmbit de la traducció especialitzada, plantegem primer una sèrie de supòsits pràctics per a veure en quin context de treball hauríem de traduir. No és fins al quart capítol, però, que incloem el nostre directori final de fonts d'informació, les quals, hem intentat que quedin ben explicades per a facilitar la tasca de documentació a l'hora de traduir. Finalment, hem traçat algunes reflexions sobre les línies de futur en aquest àmbit de la traducció especialitzada, acompanyades de les conclusions que hem anat traient durant la realització d'aquest treball.

2. EL LLENGUATGE TÈCNIC DE LA FOTOGRAFIA EN LA TRADUCCIÓ ESPECIALITZADA

2. 1. La traducció especialitzada i la fotografia: delimitació i objecte d'estudi

Abans d'endinsar-nos en l'àmbit de la fotografia i del seu llenguatge, ens proposem entendre millor el context de traducció en què ens movem: la traducció especialitzada. Quan ens preguntem si existeix algun tipus de relació entre la traducció especialitzada i la fotografia veiem que no és fàcil trobar obres o documents acadèmics que les vinculen. Però el que sí que veiem quan tenim davant un encàrrec de traducció d'un manual de fotografia o d'una càmera fotogràfica és que estem davant d'un text que inclou un llenguatge d'especialitat tècnica. Podríem dir, aleshores, que la traducció en l'àmbit de la fotografia pertany a la traducció tècnica? A continuació intentarem respondre aquest tipus de qüestions per tal de situar i delimitar l'àmbit de la fotografia dins de la traducció especialitzada. Amb aquest propòsit hem hagut de recórrer a algunes obres i manuals de traducció especialitzada i científicotècnica.

La traducció tècnica, com la jurídica o l'econòmica, s'ubica dins de la traducció especialitzada. Però, què entenem per *traducció especialitzada*? La traducció especialitzada, segons Suau Jiménez (2010:17), es pot entendre com la traducció de textos que no són de ficció o literaris, sinó que responen a la necessitat de comunicar-se dels professionals d'un àmbit laboral o acadèmic. Així, la traducció especialitzada estarà sempre relacionada amb una activitat acadèmica o professional com pot ser dins del món econòmic empresarial, el científicotènic, el jurídic, el publicitari, etc., i, per tant, també estarà lligada als llenguatges d'especialitat. I aquí és on podem considerar que entra també el llenguatge tècnic de la fotografia, perquè, com bé assenyala Suau, els llenguatges d'especialitat provenen de l'especialització que les disciplines i les activitats acadèmiques i professionals necessiten quan construeixen les seves formes de comunicació.

Després d'aquestes consideracions podríem plantejar, per una banda, la hipòtesi de que la disciplina fotogràfica, així com les activitats acadèmiques i professionals relacionades amb ella, compta amb el seu propi llenguatge d'especialitat. I, tot i que la fotografia posseeix les seves pròpies formes de comunicació, resulta obvi que aquesta disciplina tingui també amb un llenguatge més "general", acadèmic i/o històric. Per

l'altra, podem formular la hipòtesi de que la traducció de l'àmbit de la fotografia és un tipus de traducció tècnica, perquè, com hem dit, el seu llenguatge es caracteritza principalment per ser un llenguatge tècnic. I, encara que la fotografia pròpiament dita no figura dins dels camps temàtics de la tècnica (seguint aquesta llista² dels criteris establerts per la UNESCO), trobem que dins de les ciències de la enginyeria hi apareixen la tecnologia electrònica i la tecnologia de telecomunicacions, on sí que la podríem situar.

En referència a la traducció tècnica, observem ara les consideracions que fa al respecte Silvia Gamero a "*La traducción de textos técnicos*". Abans de definir i ubicar la traducció tècnica dins del context general de la traducció, Gamero assenyala (2001:23) que la utilització del llenguatge d'especialitat en els textos obliga al traductor a obtenir una sèrie de coneixements sobre el camp temàtic corresponent i a dominar la terminologia específica, i que aquests són aspectes que tenen en comú totes les traduccions especialitzades. Gamero afirma que l'objecte de la traducció tècnica és el text tècnic, i que per tant si volem caracteritzar la primera és indispensable identificar els trets d'aquest últim, perquè això serà el que ens permetrà delimitar les competències que ha de posseir un traductor d'aquesta especialitat.

Segons Gamero (2001:26), el vincle entre la traducció tècnica i la científica s'explica per la manca de definició entre les fronteres que les separen. Gamero apunta que la ciència és un conjunt de coneixements teòrics, i la tècnica és l'aplicació d'aquests coneixements a l'explotació industrial (ciències tecnològiques). Així, Pinchuck (1977) defensa que els textos científics compleixen una funció més divulgativa, mentre que els tècnics, a causa també d'una gran competència comercial, s'escriuen per a complir amb una sèrie de requisits legals (patent, manual d'instruccions) o per fer publicitat dels seus productes. Per a Durieux (1990) i Marquet (1993), la traducció tècnica es produeix bàsicament en l'àmbit de la indústria, on les empreses produeixen textos amb un paper econòmic molt important, i tots els documents formen part d'una imatge de marca que el traductor ha d'assimilar. En aquest sentit, i en el cas de la fotografia, hom pot pensar en les empreses multinacionals de càmeres fotogràfiques.

² GOBIERNO DE ESPAÑA (2015). *Nomenclatura Internacional de la UNESCO para los campos de Ciencia y Tecnología* [en línia]. Ministerio de Economía y competitividad. [consultat: 5 juny 2015]. Disponible a Internet: <http://www.idi.mineco.gob.es/portal/site/MICINN/menuitem.8ce192e94ba842bea3bc811001432ea0/?vgnnextoid=363ac9487fb02210VgnVCM1000001d04140aRCRD&vgnnextchannel=28fb282978ea0210VgnVCM1000001034e20aRCRD>

2.2. Característiques del llenguatge científicotècnic

Un cop establerta la hipòtesi de que la traducció de textos en l'àmbit de la fotografia és un tipus de traducció tècnica, hem consultat manuals com el de Vicent Montalt (2005) per a definir primer quines són les característiques generals d'aquest tipus de textos i el seu llenguatge, i així poder parlar en el següent apartat més concretament sobre el llenguatge de la fotografia.

Montalt recull en el "*Manual de traducció científicotècnica*" diverses consideracions sobre la comunicació científicotècnica, les funcions del seu llenguatge i els seus gèneres textuais; explica també les característiques de la traducció científicotècnica i dóna algunes pautes per a la recerca i la utilització dels recursos de consulta. Montalt (2005:78-79) parla sobre les funcions socials i els propòsits retòrics dels gèneres, i posa alguns exemples de gèneres textuais com els d'aquesta taula:

Ex. Taula 1. Exemples de gèneres textuais segons els camps del saber, el perfil del lector i el tipus de text.

Font: Montalt (2005: 83)

Camps del Saber	Perfil del lector	Propòsit retòric / Tipus de text		
		+INSTRUCTIU	+EXPOSITIU	+ARGUMENTATIU
	+GENERAL	Manual d'instruccions	Catàleg de productes	Article d'opinió
+TÈCNIC	+ESPECIALITZAT	Especificacions tècniques	Informe tècnic	Ressenya

Aquesta taula exemplifica dins del camp tècnic els tipus de gèneres textuais que s'hi poden trobar, i es pot aplicar també dins de l'àmbit de la fotografia: per exemple pel que fa al to més general emprat en les guies de les càmeres o al to més especialitzat dels manuals tècnics de fotografia. L'autor assenyala que el coneixement del tema és un factor necessari però no suficient per a la traducció científicotècnica, perquè diu que encara que ens trobem amb textos que parlen del mateix, aquests poden tenir propòsits comunicatius ben diferents.

En aquest sentit resulta clarificador l'exemple de Gamero (2001:42) amb els diferents gèneres que intervenen en la comercialització d'un frigorífic: no són les

mateixes característiques textuais les que apareixen en la patent i les que apareixen en l'anunci, ni tampoc ho són les del full publicitari o les del manual d'instruccions, tot i parlar del mateix tema, el frigorífic. Per això, insisteix Montalt, és tan important conèixer els diferents gèneres que es fan servir en la comunicació científicotècnica.

En referència al camp temàtic i el grau d'especialització de la informació, Montalt (2005:138) apunta que el grau d'especialització està força relacionat amb els entorns comunicatius on es fa servir, i que la informació més especialitzada és més habitual en entorns comunicatius d'orientació professional, mentre que en entorns comunicatius no professionals (divulgatius, educatius, etc.) la informació es de caràcter més general.

Tornant al cas de la fotografia, segons aquestes últimes idees podem identificar, d'una banda, que el llenguatge tècnic de la fotografia amb un grau d'especialització alt es pot trobar per exemple al llenguatge que s'utilitza en els manuals dirigits a professionals de la fotografia, i, d'altra banda, que el llenguatge més general es pot ubicar per exemple en el fotoperiodisme, un llenguatge que s'utilitza més en documents destinats a la divulgació d'aquest art o disciplina.

2.3. Característiques del llenguatge en l'àmbit de la fotografia

Abans d'explicar en el següent apartat quines serien les possibles necessitats informatives en el context en què ens trobem, és convenient que delimitem primer dins de quins gèneres de la fotografia treballarem: el llenguatge tècnic de la fotografia i el llenguatge del fotoperiodisme. Hem decidit escollir el gènere fotogràfic del fotoperiodisme per a exemplificar també un tipus de llenguatge més general de la fotografia. Farem primer una breu explicació d'aquests conceptes i a continuació assenyalarem quines són les principals característiques del llenguatge que es fa servir en algunes de les obres relacionades amb aquests gèneres.

Primer de tot, què és la fotografia? Etimològicament, de *foto-* i *-grafia* (del grec *photos* «llum» i *graphia* «escriptura») la fotografia és escriure o dibuixar amb la llum. Segons el diccionari de l'Enciclopèdia Catalana, **la fotografia** «és el procediment que permet d'obtenir, per mitjà de la llum i de substàncies químiques, imatges òptiques permanents sobre superfícies convenientment preparades». Segons el fotògraf francès Henri Cartier-Bresson, un dels grans referents compositius, la fotografia és «posar el cap, l'ull i el cor en el mateix punt de mira», el que ell va anomenar *l'instant decisiu*.

Des de que històricament es va realitzar el primer procediment fotogràfic –que data de les primeres dècades del segle XIX amb les càmeres obscures– fins a l'actualitat, la fotografia ha experimentat no només una constant evolució, sinó també diverses revolucions: la primera amb el seu inici, la segona amb l'arribada de les fotografies instantànies, i la tercera podríem dir que és la que vivim actualment, caracteritzada principalment pel seu ús cada cop més estès a través de les xarxes socials, i per l'interès creixent que està guanyant com a art, disciplina i professió. El medi fotogràfic ha estat sempre sotmès a un canvi incessant, sota el ritme que han anat marcant les batutes el mercat.

Quan ens referim en aquest àmbit al llenguatge general de la fotografia, ens referim a les obres que parlen de coneixements generals de la fotografia (com poden ser documents o llibres sobre la història de la fotografia, a l'Arxiu Fotogràfic de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya podem trobar-ne molts exemples). Però quan parlem de llenguatge tècnic ens referim, sobretot, al llenguatge que parla sobre els processos més especialitzats de la tècnica fotogràfica, és a dir, sobre l'exposició o mesura de la llum, la composició, la òptica (les lents), la profunditat de camp, etc. Aquest és un llenguatge que es pot trobar tant en manuals de fotografia i en manuals d'instruccions, com en pàgines web i blogs especialitzats en la matèria. I, com hem dit, existeix una

manca considerable de material traduït a la nostra llengua que contingui aquest tipus de llenguatge tècnic.

D'altra banda existeixen, segons diferents classificacions, un gran número de gèneres³ fotogràfics: des de la fotografia documental, periodística o publicitària fins a la fotografia científica, de paisatge, de retrat o d'autor. Per això, en aquest treball, a part de centrar-nos principalment en el llenguatge més tècnic o especialitzat de la fotografia hem decidit, per tal d'intentar cenyir-nos a un gènere que contingui un llenguatge més general, posar el focus de la nostra atenció també en el fotoperiodisme. Per aquesta raó inclourem en el directori un llistat d'obres relacionades amb aquest gènere fotogràfic.

El fotoperiodisme (en anglès *photojournalism*) es pot considerar avui en dia un dels gèneres fotogràfics més actius. Segons el *Gran diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana (GDLC), el **fotoperiodisme**⁴ és el *periodisme gràfic*, que es defineix com a l'«especialització del periodisme que informa amb material fotogràfic». Encara que el DIEC no recull aquesta paraula (es pot dir que és un neologisme), el fotoperiodisme va nàixer a finals del segle XIX i també està vivint, com la fotografia digital, importants canvis.

Són molt nombroses les obres i els autors que podem trobar en relació amb aquest gènere. Per Catalunya han passat fotoperiodistes que han estat claus en la història de la fotografia, des de Josep Brangulí i Alexandre Merletti als inicis del fotoperiodisme, a Carlos Pérez de Rosas abans de la Guerra Civil espanyola, fins a Joan Colom i Joan Guerrero després de la dècada dels cinquanta, i Samuel Aranda en l'actualitat.

Pel que fa a les obres que ens podrien interessar en aquest sentit, potser per ser més acadèmiques (per exemple de coneixements generals de fotografia) o que parlen sobre la vida de tots aquests fotoperiodistes (catalans o a nivell internacional), podem ressaltar-ne alguna com la de Kenneth Kobre (2004) "*Photojournalism: The Professionals' Approach*". Aquí el llenguatge potser sigui més proper, o d'un abast més general, però així i tot haurem de comptar amb els coneixements de les principals corrents històriques de la fotografia i amb la vida i obra dels autors més influents del fotoperiodisme.

³ En fotografia, per gènere s'entenen els diversos temes que es tracten en les fotografies.

⁴ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. El terme és notícia –el *fotoperiodisme* i la polisèmia de l'element *foto* [en línia]. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet: <<http://www.iec.cat/scaterm/Butlletins/029.htm>>

3. LES NECESSITATS INFORMATIVES

Els quatre factors essencials que motiven la necessitat de consulta i als quals han de fer front els professionals de la traducció científicotècnica són, com bé diu Montalt (2005:205), la manca de coneixements previs, la dificultat de navegació pels oceans d'informació actuals, el creixement desmesurat dels coneixements científicotècnics (de les terminologies) i la gran diversitat discursiva (les diferències culturals i les innovacions comunicatives, sobretot pel que fa als gèneres textuais poc consolidats en català),

Des del punt de vista del procés del treball, aquests problemes ens impedeixen o bé entendre correctament el text de partida, o bé redactar amb fiabilitat la traducció per a satisfer les exigències de l'encàrrec. Per tant, les necessitats d'informació són les que realment ens guiaran durant la cerca de fonts i recursos, i són les que ens portaran a les obres terminològiques, temàtiques, als textos paral·lels, a les bases de dades o a qualsevol altre recurs que ens ajudi amb la nostra consulta (Montalt, 2005: 206).

3.1. Identificació de les necessitats informatives

Per tal d'assolir els objectius que ens hem marcat en aquest treball hem d'establir, en primer lloc, quines seran les possibles necessitats informatives que ens sorgiran en l'àmbit plantejat. En segon lloc, hem fixat també els criteris de selecció que hem de seguir a l'hora de fer la tria dels recursos i de les fonts d'informació.

Si contemplem quines serien les diferents necessitats informatives en aquest context de traducció podem plantejar diversos supòsits pràctics. D'entrada, podem considerar el cas en el què rebem l'encàrrec d'una companyia que fabriquï productes fotogràfics, com per exemple la multinacional *Canon Inc* (empresa líder en fotografia actualment) la qual, a causa d'una creixent demanda dels seus productes, veu la necessitat d'expandir el seu mercat i traduir un major nombre de manuals d'instruccions dels seus diferents models de càmeres al castellà o al català (encara que no hi ha cap manual d'instruccions traduït al català en la pàgina oficial de l'empresa).

En segon lloc, si ens girem cap al món de la fotografia artística o periodística, veiem la gran cabuda que se li dóna a la fotografia als museus en forma d'exposicions. En relació amb això últim podríem plantejar el cas hipotètic en què un museu com el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) ens contracti per a traduir el

contingut d'aquestes exposicions o de qualsevol tipus de document fotogràfic que vulguin exhibir. Les exposicions a què ens referim aquí poden ser més o menys artístiques o personals, segons l'estil de l'autor en concret, o més objectives, com seria el cas d'uns premis de fotoperiodisme (per exemple l'exposició internacional *World Press Photo*, que tanta repercussió social ha tingut). Cal que identifiquem, en aquest sentit, la necessitat d'incloure els aspectes jurídics pel que es refereix a la fotografia legal i als drets d'autor, perquè segurament ens demanin també traduir aquests tipus de documents i contractes.

En tercer lloc, identifiquem també el que resulta evident per a molts estudiants i professionals de la fotografia: la necessitat de traduir llibres acadèmics o suports teòrics relacionats amb aquesta disciplina. Com ja hem dit abans, existeixen molts suports electrònics sobre fotografia (revistes, blogs i pàgines web) que donen aquest tipus d'informació i que encara no han estat traduïts. I ens centrem sobretot en la recerca d'aquests materials perquè, com direm a continuació, el nostre objectiu aquí és seguir principalment els criteris acadèmics que puguin interessar als lectors del treball: estudiants o acadèmics.

Existeix, en darrer lloc, una necessitat més social com podria ser la de traduir certs fotoreportatges que contenen històries a un nivell internacional, com és el cas de moltes revistes electròniques com la revista *Life* o associacions com *Ruidophoto*⁵ que s'ocupen, a través de la fotografia, de crear un tipus de fotoperiodisme de denúncia social.

⁵ *RUIDO Photo* és una organització integrada per fotògrafs, periodistes i dissenyadors, que entenen el documentalisme com una eina de reflexió i transformació social. És una plataforma des d'on s'exerceix un documentalisme independent, amb un fort contingut social i compromís cultural.

3.2. *Criteris de selecció dels recursos*

A l'hora de determinar ara quin tipus de font d'informació ens podria ser útil per a resoldre aquests supòsits pràctics o per a traduir un tipus concret de documents amb els continguts fotogràfics als quals ens hem referit, podríem seguir el full de ruta presentat per Montalt (2005:208), que afirma que hi ha quatre tipus de necessitats d'informació bàsiques: la temàtica, la terminològica, la que depèn del gènere textual i la lingüística.

La primera, la temàtica, és la informació que requerim de caràcter més general i introductori, és la que ens ajuda a ubicar el text de partida dins d'una o diverses àrees de coneixement. Respon a la manca de coneixements previs sobre el tema i gràcies a aquesta informació podem accedir als nivells més específics del significat del text. Aquesta necessitat ens condueix cap a les enciclopèdies, els llibres de text, i els tractats, entre d'altres. També quan ens topem amb problemes extralingüístics i necessitem buscar informació sobre noms i dates biogràfiques d'alguns dels autors més rellevants (tant pel que fa a la teoria i a l'ensenyament de la fotografia com pel que fa a les obres de fotoperiodistes) hauríem de dirigir-nos a biografies o a directoris de persones. En el nostre cas ens serien útils diccionaris d'autors com el que hem trobat aquí⁶: un diccionari de fotògrafs del segle XIX al segle XXI.

La necessitat terminològica respon a les necessitats d'informació requerides sobre unitats de coneixement especialitzat (UCE). Montalt diu que amb aquestes necessitats hem de cercar informació sobre termes i conceptes especialitzats, abreviacions, nomenclatura, símbols i unitats fraseològiques. I això ho hem de cercar, per exemple, en glossaris, diccionaris i vocabularis. Aquests són gèneres textuais especialment concebuts per a satisfer les necessitats terminològiques, però les enciclopèdies, els llibres de text i els articles de recerca també ens poden ajudar. En el cas que ens ocupa, quan identifiquem problemes lingüístics com els que podem tenir a l'hora de comprendre alguns termes o expressions que ens causen interferències, haurem de buscar solucions en fonts i recursos d'informació tals com obres lexicogràfiques (com el "*Lèxic bàsic de fotografia: català-castellà-francès-anglès*"⁷) o en obres enciclopèdiques (com la "*Enciclopedia de la Fotografía*" de Adrian Davies,

⁶ *Diccionario de fotógrafos españoles. Del siglo XIX al XXI*. [direcció: Oliva María Rubio]. Madrid: La Fábrica. 657 p.

⁷ UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS. SERVEI LINGÜÍSTIC. GABINET DE TERMINOLOGIA. (2006) *Lèxic bàsic de fotografia: Català-castellà-francès-anglès* [en línia]. Palma: Universitat de les Illes Balears. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet: <http://slg.uib.cat/digitalAssets/149/149362_foto.pdf>

una guia que inclou totes les tècniques fotogràfiques necessàries, des de l'ús del flash i els filtres fins al revelat i positivat dels negatius).

La tercera necessitat d'informació sobre el gènere textual recorda que no hem d'oblidar-nos dels documents o manuals que ens puguin servir com a textos paral·lels (manuals de fotografia digital com el "*Manual de fotografia. Fotografia e imagen*" de Ralph Jacobson). Quan necessitem informació sobre el gènere textual, sobre el tipus de text que tenim davant i les seves característiques específiques, seran els textos paral·lels sobre el mateix tema els que ens ajudaran a conèixer les convencions estructurals, discursives, pragmàtiques, estilístiques, fraseològiques, terminològiques, etc. d'un gènere determinat.

Per últim, quan hem nomenat el darrer dels supòsits pràctics en què hauríem de traduir per una revista especialitzada en fotografia o per a alguna organització concreta, considerem que abans de res hem de prendre com a referència les seves pàgines web i ser precisos amb la informació que allí presenten i el seu estil. Després, en aquest i en la resta dels casos hem de tenir sempre present la necessitat lingüística: hem de dirigir-nos a obres gramaticals, llibres d'estil, diccionaris de dubtes i diccionaris de sinònims, entre d'altres, per a resoldre les necessitats d'informació lingüística que ens ajuden a evitar, per exemple, les incorreccions i barbarismes, i a millorar la llegibilitat del text meta.

4. DIRECTORI DE FONTS D'INFORMACIÓ

Classificació segons els diferents àmbits

A l'hora de realitzar la selecció i l'avaluació de les fonts d'informació que incloem en aquest directori hem intentat seguir una sèrie de passos. Un cop establerts els diversos supòsits pràctics a l'apartat anterior, i després d'haver identificat les necessitats informatives des dels problemes pragmàtics derivats de la traducció, classifiquem, a partir d'aquí, les fonts segons els diferents contextos i àmbits plantejats. Ens hem fixat en la forma amb la què Montalt classifica les quatre principals necessitats informatives (temàtica, terminològica, de gènere i lingüística) per a fer el nostre directori, i seguim també l'esquema que es planteja a *Cómo y dónde buscar fuentes de información*⁸ per al procés de recerca d'informació:

Supòsit pràctic → Necessitat informativa → Fonts

Hem decidit definir primer els àmbits per tal que l'usuari pugui trobar fàcilment les fonts adequades, i els hem ordenat d'aquesta manera: apareix en primer lloc l'àmbit general, és a dir, les fonts que inclouen la informació més bàsica i acadèmica de la fotografia, com per exemple les obres sobre la història de la fotografia, sobre el fotoperiodisme i les biografies d'alguns dels fotògrafs més importants, en segon lloc hem afegit l'àmbit terminològic de la fotografia, on s'hi troben diccionaris, glossaris i enciclopèdies entre d'altres, en tercer lloc podem localitzar alguns textos paral·lels, dins de l'àmbit sobre el gènere textual, i finalment hem inclòs l'àmbit legal, en relació amb la traducció jurídica i els drets d'autor.

Pel que fa a les obres que han estat traduïdes al castellà, hem considerat interessant assenyalar també la referència bibliogràfica del títol original, així com l'idioma del que s'han traduït i els noms dels traductors. Aquesta pot ser una manera de tenir-los ubicats en el cas que necessitem posar-nos en contacte amb ells per a consultar dubtes més concrets. Per últim, hem de dir que el tipus d'ordenació que segueixen les fonts del directori és l'alfabètica.

⁸ CID LEAL, Pilar; PERPINYÀ MORERA, Remei. (2013) *Cómo y dónde buscar Fuentes de información*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 18-19.

4.1. Àmbit temàtic: acadèmic i històric

En la primera part d'aquest directori adjuntem un recull de fonts relacionades en l'àmbit temàtic de la fotografia, és a dir, aquelles que compleixen una funció acadèmica i divulgativa i que puguin servir d'ajuda, per exemple, als estudiants de fotografia. Hem dividit les fonts en set subapartats: en el primer hi trobem les obres relacionades amb la història de la fotografia, en el segon, manuals i assajos del gènere fotogràfic del fotoperiodisme, en el tercer les obres biogràfiques i els diccionaris de fotògrafs, a continuació, algunes de les bibliografies que ja s'han fet d'aquest tema i que ens han ajudat a l'hora d'incloure o no algunes de les fonts esmentades en la resta del directori, en el cinquè subapartat hem llistat algunes de les pàgines web i blogs més interessants sobre aquesta disciplina, i, per últim, als darrers apartats hem inclòs algunes de les agències fotogràfiques més importants i les biblioteques de Barcelona que contenen un fons especialitzat sobre fotografia. Totes aquestes fonts poden ser d'utilitat a l'hora de cercar informació per a traduir documents generals de la disciplina, de les seves principals corrents i matèries (o gèneres), de la seva evolució, així com dels seus fotògrafs més representatius.

4.1.1. Història de la fotografia

Aquí tenim deu manuals i assaigs d'història de la fotografia, dels quals set són d'història general de la fotografia, un és de la història de la fotografia a Espanya i l'altre és de la història de la fotografia a Catalunya.

Referència bibliogràfica	BAJAC, Quentin. (2011) <i>La invención de la fotografía: la imagen revelada</i> . Traducido por Eva María Cantenys Félez. 1ª ed. Barcelona: Blume. 159 p. BAJAC, Quentin. (2001) <i>L'Image révélée. L'invention de la photographie</i> . Gallimard. 160 p.
Tipus d'obra	Manual (idioma original en francès, traducció al castellà)
Descripció	Aquesta col·lecció proporciona una introducció exhaustiva del tema a què es refereix i dona rigoroses dades històriques, acompanyant la narració amb nombroses il·lustracions i quadres sinòptics.

Referència bibliogràfica	SOUGEZ, Marie-Loup (coord.) (2011) <i>Historia general de la fotografia</i> . Madrid: Cátedra. 825 p.
Tipus d'obra	Manual (en castellà)
Descripció	Visió ampla de l'evolució d'aquesta disciplina arreu de tot el món. Adjunta un estudi sobre el reportatge gràfic i parla també de la relació entre la fotografia i l'art o la literatura, del seu paper en la divulgació de múltiples coneixements, sense oblidar l'impacte que ha tingut en la societat contemporània. Bon material de referència que inclou també una extensa bibliografia actualitzada.

Referència bibliogràfica	GUNTHERT, André; POIVER, Michel. (2009) <i>El arte de la fotografía, de los orígenes a la actualidad</i> . Traducido por Marta García. Barcelona: Lunwerg. 619 p. GUNTHERT, André; POIVER, Michel. (2007) <i>L'art de la photographie: des origines à nos jours</i> . Paris: Citadelles & Mazenod. 620p.
Tipus d'obra	Manual (idioma original en francès, traducció al castellà)
Descripció	Manual que fa un recorregut temàtic, en compte de cronològic, a través de la història de la fotografia.

Referència bibliogràfica	GUMÍ, Jordi. (2004) <i>Apunts de fotografia</i> . Edicions de l'Escola Massana. 85 p.
Tipus d'obra	Manual (en català)
Descripció	L'autor proposa i explica tota una sèrie d'aspectes fonamentals per a la creació mitjançant la fotografia analògica: des d'una síntesi de la història de la fotografia fins la cambra fosca, el material fotogràfic, la il·luminació, nocions de química aplicada, el laboratori, bases de composició i reproducció, entre d'altres. *Text extret de: < http://www.escolamassana.es/ca/page.asp?id=177 >

Referència bibliogràfica	LÓPEZ MONDÉJAR, Publio. (2003) <i>Historia de la fotografía en España</i> . Barcelona: Lunwerg. 310 p.
Tipus d'obra	Manual (en castellà)
Descripció	Recorregut històric de la fotografia a Espanya, des de l'any 1839 amb el primer daguerreotip fins a les tendències fotogràfiques actuals.

Referència bibliogràfica	NARANJO, Juan; [et. al.] (2000) <i>Introducció a la història de la fotografia a Catalunya</i> . Barcelona: Lunwerg. 357 p.
Tipus d'obra	Manual / Catàleg (en català)
Descripció	El Museu Nacional d'Art de Catalunya presenta aquest catàleg de l'exposició amb la voluntat d'estructurar la cronologia històrica del nostre país, oferint un recorregut per la història de la fotografia a Catalunya i la dels seus principals protagonistes, des del seu naixement i expansió al segle XIX fins a l'any 1999. Es tracta del primer estudi sistemàtic sobre el tema que es publica.

Referència bibliogràfica	NEWHALL, Beaumont. (2001) <i>Historia de la fotografía</i> . Traducido por Homero Alcina Thevenet. Barcelona: Gustavo Gili. 343 p. NEWHALL, Beaumont. (1982) <i>The History of Photography: from 1839 to the present</i> . 5ª ed. New York: The Museum of Modern Art. 320 p.
Tipus d'obra	Manual (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	Estudi clàssic d'història de la fotografia dirigit per Beaumont Newhall. Aplega més de tres-centes obres mestres, i mitjançant aquestes il·lustracions revela la història del món fotogràfic des dels seus orígens fins als anys setanta.

Referència bibliogràfica	SÁNCHEZ VIGIL, Juan Miguel. (2007) <i>Del daguerrotipo a la Instamatic: autores, tendencias, instituciones</i> . Gijón (Asturias): Trea. 608 p.
Tipus d'obra	Diccionari (en castellà)
Descripció	Aquest és un diccionari històric que comprèn el període del daguerreotip (inici de la fotografia) fins a l'auge de les càmeres Instamatic, durant la dècada dels 60 del segle XX.

Referència bibliogràfica	SOUGEZ, Marie-Loup. (1981) <i>Historia de la fotografía</i> . Madrid: Cátedra. 571 p.
Tipus d'obra	Manual (en castellà)
Descripció	Manual d'història de la fotografia adreçat a estudiants de belles arts, història de l'art, ciències de la informació i arts i oficis. Repassa els antecedents de la fotografia i la seva evolució tècnica al llarg del segle XX, relacionant l'art fotogràfic amb la resta d'arts plàstiques i en especial amb la pintura. Inclou dos capítols dedicats a la història de la fotografia a Espanya. *Font: DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL (2012) <i>Fotografía, bibliografía básica</i> [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: < http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/documents/sis/Fotografia.pdf >

Referència bibliogràfica	TAUSK, Petr. (1978) <i>Historia de la fotografía en el siglo XX: de la fotografía artística al periodismo gráfico</i> . Traducido por Michael Faber-Kaiser. Barcelona: Gustavo Gili. 294 p. TAUSK, Petr. (1986) <i>Die Geschichte der Fotografie im 20. Jahrhundert. Von der Kunstfotografie bis zum Bildjournalismus</i> . Köln: DuMont.
Tipus d'obra	Manual (idioma original en alemany, traducció al castellà)
Descripció	Obra de consulta bàsica sobre història de la fotografia.

4.1.2. Manuals i assajos sobre fotoperiodisme

En aquesta selecció de fonts del fotoperiodisme hem intentat recollir manuals pertanyents a aquest gènere de la fotografia per a que, en el cas en què haguéssim de traduir algun document relacionat, puguem tenir a mà la informació i el vocabulari necessaris. Hem considerat convenient incloure aquestes obres perquè ens ofereixen un context teòric i històric i un llenguatge general que encaixa en els objectius d'aquest primer àmbit, el temàtic. Hem trobat tres manuals, dos manuals són en castellà i un és en anglès: els dos últims són del mateix autor, Kenneth Kobre, i ens poden servir també com a textos paral·lels.

Referència bibliogràfica	FREUND, Gisèle. (2011) <i>La fotografía como documento social</i> . Traducido por Josep Elias. Barcelona: Gustavo Gili. 208 p. FREUND, Gisèle. (1974) <i>Photographie et société</i> . Paris: Éditions du Seuil. 220 p.
Tipus d'obra	Assaig (idioma original en francès, traducció al castellà)
Descripció	Estudi de referència que explica per què la història de la fotografia no pot ser únicament la història d'una tècnica. Aquesta és l'obra més importat de l'autora Gisèle Freund, la qual ens relata la història de la fotografia a mode d'història sociològica, política i artística. La versió castellana és de Josep Elias i la revisió tècnica i general de Joaquim Romaguera i Ramió.

Referència bibliogràfica	KOBRÉ, Kenneth. (2006) <i>Fotoperiodismo: el manual del reportero gráfico</i> . Traducido por Enrique Dauner. Barcelona: Omega. 416 p. KOBRÉ, Kenneth (2004) <i>Photojournalism: the professionals' approach</i> . Brill, Betsy (ed.) Focal Press. 416 p.
Tipus d'obra	Manual / Assaig (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	Manual de fotoperiodisme amb abundants fotografies periodístiques en color i en blanc i negre acompanyades de comentaris i explicacions. Inclou entrevistes a professionals, documentació tècnica i un DVD en anglès amb quatre documentals on veiem fotògrafs en acció. Kenneth Kobre ha publicat les seves fotografies en diaris i revistes importants. *Font: DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL (2012) <i>Fotografia, bibliografia bàsica</i> [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: < http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/documents/sis/Fotografia.pdf >

Referència bibliogràfica	KOBRÉ, Kenneth. (2008) <i>Photojournalism: The Professionals' Approach</i> . 6 ^a ed. Taylor & Francis. 512 p.
Tipus d'obra	Manual / Assaig (en anglès)
Descripció	La sisena edició del llibre de Kenneth Kobre inclou entrevistes amb professionals, informació sobre els equips actuals i la tecnologia de la càmera, així com fotografies de gran impacte per a configurar el llibre definitiu sobre el fotoperiodisme.

4.1.3. Biografies / Fotògrafs

Aquí hi podem trobar diversos diccionaris i enciclopèdies de les figures més representatives de la fotografia. Hi ha tres diccionaris de fotògrafs espanyols i una enciclopèdia biogràfica del segle XX en castellà; en anglès hem trobat una enciclopèdia biogràfica que comprèn des del segle XIX fins a l'actualitat.

Referència bibliogràfica	<i>Diccionario de fotógrafos españoles. Del siglo XIX al XXI.</i> [direcció: Oliva María Rubio]. Madrid: La Fábrica. 657 p. Disponible a Internet: - Edició digital: <ul style="list-style-type: none">• Canal Calamèo <http://es.calameo.com/read/0010595856c6dcca9306>• Descàrrega PDF (50 MG) <http://www.mcu.es/promoArte/docs/DiccionarioFotogEsp_w.pdf>• Descàrrega PDF amb major resolució (120 MG) – Dropbox · Promoció del Arte: <https://www.dropbox.com/sh/jwr27e9m01gmay8/nbJY-y8uYu>
Tipus d'obra	Diccionari (en castellà)
Descripció	Eina que recull la història de la fotografia espanyola des dels seus inicis fins a l'actualitat. Es tracta del primer diccionari exhaustiu de fotògrafs espanyols, una nòmina de més de 600 autors que recorren tot l'espectre de la fotografia. El diccionari presenta a cada autor amb una biografia redactada per professors d'universitat especialitzats en les diferents matèries i una selecció de les seves obres.
Valoració	Aquest és un diccionari molt il·lustratiu i compta amb el suport i la feina de professionals del medi universitari i investigadors, especialitzats en l'estudi de la fotografia.

Referència bibliogràfica	CASTELLANOS, Paloma. (2004) <i>Diccionario histórico de la fotografía</i> . Madrid: Istmo. 236 p.
Tipus d'obra	Diccionari (en castellà)
Descripció	Diccionari que aplega la terminologia essencial sobre els moviments, les tècniques i les biografies dels principals protagonistes de la història de la fotografia, especialment dels autors espanyols i hispanoamericans. Obra de consulta bàsica tant per als aficionats a la fotografia com per als estudiants i professionals de la disciplina. Inclou una bibliografia especialitzada.

Referència bibliogràfica	LENMAN, Robin; NICHOLSON, Angela. (2006) <i>Oxford Companion to the photograph</i> [en línia]. Oxford University Press. [consultat: 17 gener 2015]. Google Preview disponible a Internet: < https://books.google.es/books?vid=9780198662716&redir_esc=y >
Base de dades o catàleg	GUIES BibTIC de la UPF, a través de l'apartat "Diccionaris-e de fotografia". < http://guiesbibtic.upf.edu/diccionaris/comunicacio >
Tipus d'obra	Enciclopèdia (en anglès)
Descripció	Aquest recurs, encara que sigui una versió en línia de pagament, proporciona una àmplia gamma d'informació tècnica. Inclou més de 800 entrades biogràfiques, tant de fotògrafs com d'altres persones que han influït en la cultura fotogràfica des del segle XIX fins a l'actualitat.
Valoració	Lenman ha aconseguit que aquesta sigui una obra de referència i una eina essencial en l'àmbit de la fotografia. Angela Nicholson l'ha revisada i actualitzada recentment, i compta amb una excel·lent crítica, com la que podem veure en aquesta ressenya de The Guardian: < http://www.theguardian.com/books/2009/jan/17/oxford-companion-photograph-robin-lenman >

Referència bibliogràfica	KOETZLE, Hans-Michael. (2011) <i>Fotógrafos de la A a la Z</i> . Madrid: Taschen. 444 p.
Tipus d'obra	Enciclopèdia (en castellà)
Descripció	Enciclopèdia biogràfica de fotògrafs del segle XX que inclou les seves millors publicacions.

Referència bibliogràfica	SOUGEZ, Marie-Loup; PÉREZ GALLARDO, Helena. (2009) <i>Diccionario de la historia de la fotografía</i> . 2ªed. Madrid: Cátedra. 588 p.
Tipus d'obra	Diccionari (en castellà)
Descripció	Diccionari de butxaca que comprèn els primers 150 anys de la història de la fotografia. Les biografies que adjunta són concises però ens mostren l'evolució dels fotògrafs, les seves principals fites o les relacions amb altres autors significatius. S'hi troba també una selecció d'exposicions i col·leccions.

4.1.4. Bibliografies

Hem incorporat dues bibliografies sobre el tema que ens ocupa fetes pel Servei de Biblioteques de Barcelona i pel Centre de Documentació Cultural del Ministeri de Cultura, i el catàleg d'obres de la Biblioteca Nacional d'Espanya.

Referència bibliogràfica	CENTRO DE DOCUMENTACIÓN CULTURAL (2009) <i>Guía del lector. La fotografía: arte y testimonio</i> [en línia]. Madrid: Ministerio de Cultura. [consultat: 24 gener 2015]. Disponible a Internet: http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/servicios-al-ciudadano-mecd/catalogo/cultura/biblioteca-y-centros-de-documentacion/cdcu/publicaciones/guia-lector/guialector10/guialector10.pdf
Tipus d'obra	Bibliografia (en castellà)
Descripció	L'objectiu d'aquesta guia és també contribuir a la difusió del material i de la bibliografia relacionada amb la fotografia i la imatge, per tal de facilitar als lectors l'accés dels llibres i articles disponibles en el Centre de Documentació Cultural del Ministeri de Cultura.

Referència bibliogràfica	DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL (2012) <i>Fotografia, bibliografia bàsica</i> [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: < http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/document/s/sis/Fotografia.pdf >
Tipus d'obra	Bibliografia (en català)
Descripció	El Servei de Biblioteques també s'ha proposat ampliar el camp de la fotografia difonent aquesta tria bàsica de llibres dedicats a l'art fotogràfic. Podrem trobar obres sobre la tècnica fotogràfica, la història de la fotografia i una sèrie d'àlbums col·lectius i de fotògrafs destacats. Aquesta tria té en compte exclusivament les obres disponibles en el mercat. La proposta recull 124 obres seleccionades per l'equip de treball bibliogràfic del Servei de Biblioteques amb la col·laboració de Yuri López Llambí i Walter Llorach Freixes, de la Biblioteca Agustí Centelles de Barcelona, la qual disposa d'un fons especialitzat en la matèria.
Valoració	Hem de dir que moltes de les obres que apareixen en aquest directori les inclourem també en aquest treball, no només per la seva qualitat i valoració contrastada amb altres fonts, sinó perquè també disposen de fàcil accés a les biblioteques de Catalunya.

Referència bibliogràfica	BIBLIOTECA NACIONAL DE ESPAÑA (2015). <i>Obras</i> [en línia]. Madrid: BNE. [consultat: 1 juny 2015]. Disponible a Internet: < http://datos.bne.es/obras >
Tipus d'obra	Catàleg
Descripció	Aquest catàleg de dades bibliogràfiques desenvolupat per la Biblioteca Nacional d'Espanya ens ha estat d'especial ajuda a l'hora de buscar els títols originals i els traductors de les obres que hem incorporat en aquest directori. Creiem que pot ser útil utilitzar-lo per a cercar aquest tipus d'informació de qualsevol altra obra de fotografia.

4.1.5. Blogs i pàgines web

Per últim, en aquest subapartat nomenem diverses pàgines interessants sobre fotografia, estan disponibles en línia i l'accés és gratuït. Considerem que contenen una gran i diversa quantitat d'informació que ens pot ser d'utilitat en supòsits pràctics diferents.

Referència bibliogràfica	FOTOGRAFIA.NET [en línia]. Barcelona. [consultat: 12 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://www.fotografia.net/ >
Tipus d'obra	Portal de fotografia (en castellà)
Base de dades o catàleg	TROBADOR +, Servei de Biblioteques de la UAB
Descripció	Portal creat per i per a fotògrafs i professionals relacionats, amb la principal finalitat d'apropar el món de la fotografia en totes les seves variants a qualsevol que n'estigui interessat, i així facilitar el treball dels professionals i l'accés a la informació més útil i actual.

Referència bibliogràfica	LENSCULTURE (1947) [en línia]. Paris. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: < https://www.lensculture.com/ >
Tipus d'obra	Revista electrònica (en anglès)
Descripció	Considerada una de les millors pàgines web de fotografia pels periòdics <i>The Guardian</i> i <i>The Independent</i> durant dos anys consecutius, <i>Lensculture</i> és una revista en línia a nivell global i s'ha convertit en un dels recursos més importants de la fotografia contemporània.

Referència bibliogràfica	LIFE [en línia]. Estats Units d'Amèrica. [consultat: 12 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://time.com/photography/life/ >
Tipus d'obra	Revista de fotografia (en anglès)
Descripció	Revista estatunidenca (del 1883 al 2007) que ha passat per diverses etapes però que, des que Henry Luce (fundador del Time) la va comprar, va passar a ser una publicació de gran prestigi centrada en el fotoperiodisme. Actualment encara s'hi pot accedir als articles de la seva pàgina web.

Referència bibliogràfica	QUESABESDE.COM. (2000 – 2015) <i>Productos</i> [en línia]. Barcelona. [consultat: maig 2015]. Disponible a Internet: <http://www.quesabesde.com/>
Tipus d'obra	Pàgina web, revista – portal de fotografia (en castellà)
Descripció	Lloc web sobre càmeres digitals i altres productes electrònics que s'ha convertit en un medi de referència dins del món de la fotografia. El seu creador va ser l'enginyer Àlex Terradellas, qui, com diu a la seva web: “fue uno de esos precoces compradores que por aquel entonces deseaba hacerse con una cámara digital. En pleno proceso de búsqueda se encontró con que apenas había páginas en castellano dedicadas a ello. De ahí que la idea inicial fuera crear un sitio que permitiese buscar y encontrar la cámara –o el gadget- deseado”. Aquesta pàgina sobretot ens serà d'ajuda si necessitem cercar algun producte concret a l'hora de traduir les seves característiques.

4.1.6. Agències fotogràfiques

Referència bibliogràfica	MAGNUMPHOTOS (1947) [en línia]. Nova York. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: <www.magnumphotos.com>
Tipus d'obra	Agència de fotografia
Descripció	Una de les agències internacionals de fotografia més importants i conegudes del món. Pràcticament tot el material i l'arxiu fotogràfic de l'agència està disponibles a la xarxa i a una bona part d'ell s'hi pot accedir gratuïtament.

Referència bibliogràfica	VII PHOTO AGENCY (2001) [en línia]. Nova York. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: <http://viiphoto.com>
Tipus d'obra	Agència de fotografia
Descripció	Agència o cooperativa internacional de fotoperiodistes coneguda per la seva tasca en la cobertura de notícies durant la guerra de l'Afganistan i els conflictes d'Israel i Palestina.

4.1.7. Biblioteques especialitzades en fotografia

Les següents cinc biblioteques de Barcelona disposen de fons especialitzats en fotografia.

Biblioteca	Biblioteca del Centre Cívic Fort Pienc
Adreça	c/ Ribes 14 < www.bcn.cat/bibfortpienc >
Biblioteca	Biblioteca Francesca Bonnemaison
Adreça	c/ Sant Pere més baix 7 < www.bcn.cat/bibfrancesc >
Biblioteca	Mediateca de CaixaForum – Encara que l’any 2013 es va realitzar el tancament de la Mediateca, tots els continguts es troben disponibles en un espai dins del mateix CaixaForum.
Adreça	c/ Avinguda Marquès De Comillas 6-8
Biblioteca	Biblioteca Pompeu Fabra
Adreça	c/ La Rambla, 30-32 < www.upf.edu/bibtic/coneixer/adreces/ >
Biblioteca	Biblioteca Agustí Centelles de Barcelona
Adreça	c/ Compte d’Urgell, 145 < www.bcn.cat/bibcentelles >
Biblioteca	L’Espai Francesc - Roca de Fotografia, Golferichs centre cívic
Adreça	c/ Llançà 21 < http://www.golferichs.org/catala-roca/el-centre/ >

4.2. Àmbit terminològic

En aquest apartat ens ocupem de la recopilació de fonts d'informació relacionades amb el llenguatge de la fotografia, des del llenguatge més bàsic fins al més tècnic. Com hem dit, la creixent demanda de càmeres i productes fotogràfics es tradueix en la necessitat de fer més accessibles en la nostra llengua molts manuals, llibres i altre tipus de suports electrònics relacionats en l'aprenentatge i l'ús de la fotografia. Hem vist i hem comprovat la important manca d'aquest tipus de materials en català. Es per això que incorporem aquí un recull de fonts que ens seran útils per a traduir aquest context més específic, i els hem ordenat de la següent manera: diccionaris i glossaris plurilingües, monolingües (en anglès i en castellà) i, en darrer lloc, els manuals i les guies que ens serviran per a traduir el llenguatge tècnic de la fotografia.

4.2.1. Diccionaris i glossaris plurilingües

Referència bibliogràfica	UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS. SERVEI LINGÜÍSTIC. GABINET DE TERMINOLOGIA. (2006) <i>Lèxic bàsic de fotografia: Català-castellà-francès-anglès</i> [en línia]. Palma: Universitat de les Illes Balears. [consultat: 14 gener 2015]. Disponible a Internet: http://slg.uib.cat/digitalAssets/149/149362_foto.pdf
Base de dades o catàleg	GUIES BibTIC de la UPF, a través de l'apartat "Diccionaris-e de fotografia". http://guiesbibtic.upf.edu/diccionaris/comunicacio
Tipus d'obra	Obra lexicogràfica plurilingüe (català, castellà, francès i anglès)
Descripció	Eina bàsica, general, útil i senzilla per a la recerca de conceptes bàsics de la fotografia. Les entrades estan ordenades de forma alfabètica discontinua i segueixen l'ordre natural de la seqüència.

4.2.2. Dictionaris i glossaris monolingües en anglès

Referència bibliogràfica	MALASYA INTERNET RESOURCES. (1999) <i>A Glossary of Photographic Terms</i> [en línia]. Photography in Malaysia. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet: http://www.mir.com.my/rb/photography/glossary/terms_a.htm
Base de dades o catàleg	UAB Biblioteques – Dictionaris de Comunicació i Ciències Relacionades. http://www.bib.uab.es/comunica/diccionaris.htm
Tipus d'obra	Glossari monolingüe (anglès)
Descripció	Glossari de termes fotogràfics en anglès, inclou abreviatures i acrònims.

Referència bibliogràfica	NK Guy. (2008) <i>The Photographer's Dictionary: An A-Z of Technical Terms Explained</i> . Mies, Switzerland: RotoVision SA. 368 p.
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe especialitzat (anglès)
Descripció	Recurs de gran utilitat que recull les explicacions de 300 termes clau relacionats amb la fotografia. Fa servir un llenguatge senzill i aporta context històric, exemples concisos amb il·lustracions i aplicacions pràctiques per a cada definició. Les entrades s'agrupen temàticament i inclouen també les icones de la càmera i els acrònims. S'expliquen els termes específics que fan servir les diferents marques i models.

Referència bibliogràfica	PHOTONOTES. (2013) <i>The Dictionary of Film and Digital Photography</i> [en línia]. Photonotes.org. [consultat: 17 gener 2015]. Disponible a Internet: http://photonotes.org/dictionary
Base de dades o catàleg	GUIES BibTIC de la UPF, a través de l'apartat "Diccionaris-e de fotografia". http://guiesbibtic.upf.edu/diccionaris/comunicacio
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe especialitzat (anglès)
Descripció	Diccionari i glossari extensiu de terminologia fotogràfica en anglès, inclou un índex i permet la cerca de termes i definicions. Molt exhaustiu.

Referència bibliogràfica	PROFOTOS.COM. <i>Photography Glossary</i> [en línia]. [consultat: 17 gener 2015]. Disponible a Internet: < http://www.profotos.com/education/referencedesk/glossary >
Base de dades o catàleg	UAB Biblioteques – Diccionaris de Comunicació i Ciències Relacionades. < http://www.bib.uab.es/comunica/diccionaris.htm >
Tipus d'obra	Glossari monolingüe (anglès)
Descripció	Glossari de termes fotogràfics en anglès, inclou abreviatures i acrònims.

4.2.3. Diccionaris i glossaris monolingües en castellà

Referència bibliogràfica	ESCUELA MOTIVARTE. (2012) <i>Diccionario de términos fotográficos</i> [en línia]. Buenos Aires: Escuela de Fotografía Motivarte. [consultat: 14 gener 2015]. Disponible a Internet: < http://comunidad.motivarte.com/diccionario >
Base de dades o catàleg	GUIES BibTIC de la UPF, a través de l'apartat "Diccionaris-e de fotografia". < http://guiesbibtic.upf.edu/diccionaris/comunicacio >
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (castellà)
Descripció	Diccionari de termes bàsics de fotografia en llengua espanyola, ús senzill i ràpid.

Referència bibliogràfica	EXPOFOTO. <i>Diccionario de Fotografía</i> [en línia]. Banco de imágenes, Expofoto. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet: < http://www.expofoto.com/diccionario/indice.htm >
Base de dades o catàleg	UAB Biblioteques – Diccionaris de Comunicació i Ciències Relacionades < http://www.bib.uab.es/comunica/diccionaris.htm >
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (castellà)
Descripció	Diccionari fàcil d'utilitzar realitzat per a la consulta ràpida de qualsevol terme fotogràfic, l'índex s'actualitza i s'amplia periòdicament.

Referència bibliogràfica	FOTONOSTRA. <i>Diccionario de fotografía y diseño gráfico</i> [en línia]. [consultat: 22 gener 2015]. Disponible a Internet: http://www.fotonostra.com/glosario/index.htm
Base de dades o catàleg	UAB Biblioteques – Diccionaris de Comunicació i Ciències Relacionades. http://www.bib.uab.es/comunica/diccionaris.htm
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (castellà)
Descripció	Amb la intenció de facilitar la comprensió sobre els conceptes de fotografia i disseny gràfic FOTONOSTRA ha elaborat aquest diccionari, el qual comptava durant l'última revisió amb 1.063 pàgines. Té un cercador o menú alfabètic per a facilitar-ne el seu ús.

Referència bibliogràfica	SÁNCHEZ, Florencio. <i>Diccionario de fotografía</i> [en línia]. [consultat: 22 gener 2015]. Disponible a Internet: http://www.florenciosanchez.com/diccionario.htm
Base de dades o catàleg	UAB Biblioteques – Diccionaris de Comunicació i Ciències Relacionades. http://www.bib.uab.es/comunica/diccionaris.htm
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (castellà)
Descripció	Aquest diccionari fotogràfic és una recopilació d'informació obtinguda d'alguns dels manuals de fotografia de l'autor Florencio Sánchez i d'altres direccions d'Internet.

4.2.4. Llenguatge tècnic de la fotografia: manuals, guies i enciclopèdies

Sis manuals i tractats i una enciclopèdia sobre la tècnica de la fotografia, tots en llengua castellana.

Referència bibliogràfica	ANG, Tom. (2012) <i>Fotografía digital: paso a paso</i> . Traducido por Jordi Font Barris y Manuel Pijoan Rotgé. Barcelona: Omega. 360 p. ANG, Tom (2011) <i>Digital Photography Step by Step</i> . Dorling Kindersley. 360 p.
Tipus d'obra	Manual / Tractat (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	Tractat estructurat i il·lustrat com a manual d'introducció a la fotografia digital. Explica de manera senzilla, concisa i clarificadora tot el cicle digital: tècnica fotogràfica, captació, processament de les imatges, equipaments i recursos, etc.

Referència bibliogràfica	DAVIES, Adrian. (2000) <i>Enciclopedia de la Fotografía</i> . Traducido por Víctor Lorenzo Galés. Barcelona: Acanto. 160 p. DAVIES, Adrian. (2000) <i>The Encyclopedia of Photography</i> . Universitat d'Indiana: Running Press. 160 p.
Tipus d'obra	Enciclopèdia de tècnica fotogràfica (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	Una guia completa que inclou totes les tècniques fotogràfiques necessàries, des de l'ús del flash i les tècniques essencials fins al revelat i positivat dels negatius. Tracta també l'àmbit nou de la manipulació d'imatges digitals.

Referència bibliogràfica	<p>FREEMAN, Michael. (2011) <i>Guía completa de luz e iluminación en fotografía digital</i>. Traducido por Montserrat Morcate Casera. Barcelona: Blume. 224 p.</p> <p>FREEMAN, Michael. (2006) <i>The complete guide to light and lighting in digital photography</i>. ILEX, London: Lark Books. 224 p.</p>
Tipus d'obra	Manual (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	<p>Tractat que pertany a la col·lecció <i>Escuela</i> de Michael Freeman sobre les tècniques i els fonaments de la il·luminació en la fotografia. Aquesta col·lecció està inspirada en l'estructura d'un curs universitari, explica mitjançant lliçons detallades i fa especial èmfasi en la implicació i participació del lector.</p> <p>En aquest llibre s'assenyala que la traductora, Montserrat Morcate, és una fotògrafa professional i professora de fotografia de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona.</p>

Referència bibliogràfica	<p>LANGFORD, Michael; BILISSI, Efthimia. (2011) <i>Tratado de fotografía: guía para fotógrafos</i>. Traducido por Francisco Rosés Martínez. Barcelona: Omega. 464 p.</p> <p>LANGFORD, Michael; BILISSI, Efthimia. (2011) <i>Langford's Advanced Photography</i>. 8ª ed. Focal Press. 496 p.</p>
Tipus d'obra	Manual / Tractat (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	<p>Tractat indispensable de fotografia avançada per a professionals o aficionats, compta amb la reputació de ser la "bíblia" tècnica. Inclou consells pràctics i instrueix en profunditat sobre diferents aspectes tècnics: tria dels objectius; l'equipament; pel·lícules; comportament dels materials fotogràfics; control de la il·luminació; processament de pel·lícules; etc. Completament actualitzada, aquesta edició revisada incorpora els darrers avenços de la tecnologia digital.</p>

Referència bibliogràfica	LONG, Ben. (2011) <i>Manual de fotografia digital</i> . Traducido por Natalia Caballero Collado. Madrid: Anaya Multimedia. 543 p. LONG, Ben. (2011) <i>Complete digital photography</i> . Cengage Learning. 624 p.
Tipus d'obra	Manual (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	Aquesta és la sisena edició del llibre de Beng Long, best-seller en Espanya. Es tracta d'un manual completament actualitzat i revisat, que va més enllà del que cal saber per portar a terme qualsevol projecte fotogràfic, perquè a més a més explora els aspectes més artístics de la fotografia i del processament. Conté explicacions detallades i del tot vigents.

Referència bibliogràfica	MELLADO, José María. (2011) <i>Fotografía de alta calidad: técnica y método</i> . Barcelona: Artual Ediciones. 511 p.
Tipus d'obra	Manual (en castellà)
Descripció	Adreçada a l'aficionat i a l'expert, aquesta obra completament renovada desvela des de les tècniques més bàsiques a les més sofisticades, fent servir les últimes eines que ofereix la tecnologia.

4.2.5. Llenguatge tècnic de la fotografia: blogs i pàgines web

Referència bibliogràfica	HUGORODRIGUEZ.COM [en línia]. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: < www.hugorodriguez.com >
Tipus d'obra	Blog personal / Pàgina web
Descripció	Pàgina web sobre tècnica fotogràfica feta per un professional, Hugo Rodríguez, on s'hi pot trobar informació bastant completa i diversa sobre cursos, llibres, articles, vídeos, links i descàrregues.

Referència bibliogràfica	DIGITAL PHOTOGRAPHY REVIEW – DPREVIEW (1998 – 2015) [en línia]. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://www.dpreview.com/ >
Tipus d'obra	Pàgina web (en anglès) / Base de dades de càmeres
Descripció	Aquest portal no només recull les notícies i els articles d'opinió més recents sobre material fotogràfic, sinó que també inclou una àmplia base de dades de càmeres digitals, galeries i una secció amb glossari.

4.3. Àmbit del gènere textual: els textos paral·lels (EN-ES)

Com que els textos paral·lels depenen dels supòsits pràctics que hem definit, incloem aquí un apartat a part amb els diferents tipus de text que potser podríem necessitar. Hem calculat que, principalment, ens seria útil tenir diversos exemples de manuals de càmeres per als textos que continguin un llenguatge tècnic i, també, altres tipus de textos com catàlegs d'exposicions per a tenir un model de llenguatge més bàsic.

4.3.1. Manuals i guies d'ús

A continuació hem citat dos manuals d'instruccions de càmeres en anglès i en castellà i dos llibres de referència sobre la tècnica i la composició fotogràfica.

Referència bibliogràfica	CANON INC. (2011) <i>Canon EOS 1100D REBEL T3 Instruction Manual</i> [en línia]. NY: CANON U.S.A. INC. [consultat: 15 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://www.the-digital-picture.com/Owners-Manuals/Canon-EOS-Rebel-T3-1100D-Digital-SLR-Camera-Owners-Manual-Large.pdf > CANON INC. (2011) <i>Canon EOS 1100D</i> [en línia]. CANON EUROPA N.V. [consultat: 15 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://gdip01.c-wss.com/gds/1/0300005061/05/EOS_1100D_Instruction_Manual_ES.pdf >
Tipus d'obra	Textos paral·lels (EN – ES)
Descripció	Manuais en anglès i en castellà de la càmera EOS 1100D de <i>Canon Inc.</i> Ens poden servir com a models de referència i textos paral·lels a l'hora de traduir altres guies i manuals d'instruccions.

Referència bibliogràfica	<p>FREEMAN, Michael. (2007) <i>The Photographer's Eye: Composition and Design for Better Digital Photos</i>. Focal Press. 192 p.</p> <p>FREEMAN, Michael. (2008) <i>El ojo del fotógrafo: Composición y diseño para crear mejores fotografías digitales</i>. Traducido por Francisco Rosés Martínez. Barcelona: Blume. 192 p.</p>
Tipus d'obra	Manual/ Assaig sobre tècnica fotogràfica (idioma original en anglès, traducció al castellà)
Descripció	Aquest llibre és un dels “essencials” per a qualsevol fotògraf o interessat en la matèria. Tracta el tema de la composició i del disseny de la fotografia digital en concret, dóna exemple de diversos projectes fotogràfics i explica com desenvolupar la capacitat per portar-los endavant. No obstant això, la traducció i revisió de la edició en la llengua espanyola (feta per Francisco Rosés Martínez, fotògraf professional) ha estat diversos cops qüestionada i criticada pels lectors.

Referència bibliogràfica	<p>NIKON CORPORATION. (2011) <i>Nikon Digital Camera D5100 User's Manual</i> [en línia]. Tailàndia: Nikon Corporation. [consultat: 22 maig 2015]. Disponible a Internet: <http://cdn-10.nikon-cdn.com/pdf/manuals/dslr/D5100_EN.pdf></p> <p>NIKON CORPORATION. (2011) <i>Nikon Cámara Digital D5100 Manual de referencia</i> [en línia]. Nikon Corporation. [consultat: 22 maig 2015]. Disponible a Internet: <http://cdn-10.nikon-cdn.com/pdf/manuals/dslr/D5100_ES.pdf></p>
Tipus d'obra	Textos paral·lels (EN – ES)
Descripció	Manuais en anglès i en castellà de la càmera Nikon D5100. Ens poden servir com a models de referència i textos paral·lels a l'hora de traduir altres guies i manuals d'instruccions. A Internet, hem trobat diversos blogs i fòrums on els usuaris de Nikon afirmen que si el producte no ha estat adquirit al país, els ha estat molt difícil trobar el manual traduït a la xarxa.

4.3.2. Catàlegs d'exposicions

Aquí tenim exemples del que serien uns catàlegs de fotografia “generals”. Hem afegit dos catàlegs: un amb la combinació lingüística ES – EN i altre amb la combinació CAT / ES – EN, tot i que al portal *issuu* s’hi poden trobar molts més.

Referència bibliogràfica	CENTRO DE ARTE ALCOBENDAS. (2014) <i>Rafael Sanz Lobato: pasión y oficio por la fotografía</i> . 66 p. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://issuu.com/esdudel/docs/cat_logo_frax_-_101_maneras >
Tipus d’obra	Textos paral·lels (ES – EN)
Descripció	Catàleg de l’exposició de Rafael Sanz Lobato que inclou també la traducció a l’anglès dels seus textos de presentació.

Referència bibliogràfica	ISSUU (2007) [en línia]. [consultat: 22 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://issuu.com/home >
Tipus d’obra	Portal de publicacions
Descripció	Issuu és un servei en línia que permet la visualització de material digitalitzat electrònicament, com llibres, revistes i catàlegs de fotografia. Molt útil per a cercar altres catàlegs que ens puguin servir de textos paral·lels.

Referència bibliogràfica	OLIVERAS, Josep Maria. (2012) <i>Torres Monsó, una illa habitada</i> . [en línia] Girona: Casa de Cultura de la Diputació de Girona [consultat: 12 maig 2015]. Disponible a Internet: < http://issuu.com/oliveras/docs/una_illa_habitada_torres_mons >
Tipus d’obra	Textos paral·lels (CAT – ES / EN)
Descripció	Catàleg amb les traduccions de Michael Thomas a l’anglès i de Sergi Garcia Romero al castellà, amb la revisió lingüística de Toni Rusalleda. Aquest seria un model de consulta a seguir pel que fa a la forma que segueixen normalment els catàlegs (presentació, preàmbul, descripció de l’artista, descripció de l’obra) en les tres llengües que més ens interessin en aquest treball (català – castellà – anglès).

4.4.2. Catàlegs d'exposicions sobre fotoperiodisme

Catàlegs d'alguns dels certàmens i dels fotoperiodistes més transcendents, dos dels catàlegs es troben disponibles en català i la resta en castellà.

Referència bibliogràfica	MANRESA, Kim. (2007) <i>Un riu d'esperança</i> . Barcelona: Edicions 62. 179 p.
Tipus d'obra	Catàleg (en català)
Descripció	<p>Recull de fotografies de Kim Manresa fetes arran dels seus viatges a camps de refugiats a Kosovo, Guatemala, Algèria, Mali, Colòmbia, a més de Palestina i la guerra de l'Iraq. La seva experiència com a fotoperiodista li ha permès descobrir nombroses desgràcies, però també que els infants de zones en conflicte no perden mai l'esperança. El Tricicle, Pepe Viyuela i Tortell Poltrona presenten alguns dels viatges de Kim Manresa.</p> <p>*Font: DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL (2012) <i>Fotografia, bibliografia bàsica</i> [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/documents/sis/Fotografia.pdf</p>

Referència bibliogràfica	MASATS, Ramón. (2009) <i>Ramón Masats</i> . Muñoz Molina, A; Terré, L. (textos). Barcelona: Lunwerg. 140 p. ISBN 9788497855952.
Tipus d'obra	Catàleg (en català)
Descripció	Repàs de la trajectòria artística de Ramón Masats, un dels fotoperiodistes catalans més significatius i innovadors dels anys 50 i 60 que va rebre el Premi Nacional de Fotografia de l'any 2004.

Referència bibliogràfica	PANZER, Mary Panzer; CAUJOLLE, Christian. (2006) <i>Las cosas tal como son: World Press Photo 50</i> . Barcelona: Blume. 384 p.
Tipus d'obra	Catàleg
Descripció	<p>Llibre publicat per celebrar el cinquantè aniversari del World Press Photo, el prestigiós certamen de fotografia periodística. El volum ofereix un recull de les fotografies guanyadores i un repàs per aquesta modalitat periodística tot mostrant-nos la nostra història recent d'una manera gràfica i impactant.</p> <p>*Font: DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL (2012) <i>Fotografia, bibliografia bàsica</i> [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: <http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/documents/sis/Fotografia.pdf></p>

Referència bibliogràfica	STEEL, Andy. (2008) <i>Fotoperiodismo: grandes fotógrafos del mundo, las historias tras sus mejores imágenes</i> . Barcelona: Electa. 176 p.
Tipus d'obra	Catàleg
Descripció	Es tracta d'un recull de fotos dels 30 dels principals fotoperiodistes del món, inclou les seves opinions i mètodes de treball, així com algunes reproduccions de les seves instantànies més cèlebres.

Referència bibliogràfica	VAN DER HEIJDEN, Teun. (2012) <i>World Press Photo: 12:15 concurso anual</i> . Barcelona: Electa. 158 p.
Tipus d'obra	Catàleg / Anuari
Descripció	<p>World Press Photo és una organització independent amb seu a Holanda que dóna suport i fomenta a nivell internacional la tasca dels fotògrafs professionals de premsa. Cada any organitza el concurs anual més important i prestigiós del món de fotografia de premsa. Les obres guanyadores es poden veure en aquest anuari.</p> <p>*Font: DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL (2012) <i>Fotografia, bibliografia bàsica</i> [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: <http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/documents/sis/Fotografia.pdf></p>

4.5. Àmbit legal

Acabem el directori de recursos amb aquest darrer apartat on hi afegim fonts relacionades amb l'àmbit legal. El nostre propòsit és assenyalar aquí quines eines ens poden facilitar l'accés a la informació legal, no només en l'àmbit local o estatal, sinó també en l'àmbit europeu. Aquestes fonts ens seran d'ajuda en la traducció jurídica de textos i documents que probablement ens demanin quan treballem per a museus o altres entitats culturals, per a traduir els seus catàlegs o exposicions i, sobretot, quan haguem de traduir els drets d'autor. Hem dividit les fonts entre portals jurídics i legislació (lleis o directives concretes) i hem afegit per últim un subapartat de recursos lingüístics per a resoldre els dubtes sobre la redacció i fraseologia jurídica i sobre els termes més específics.

4.5.1. Portals jurídics

Hem inclòs un portal jurídic a escala autonòmica (Catalunya), dos a escala nacional (Estat espanyol) i un a escala europea.

Referència bibliogràfica	EU LEGISLATION. Eur-Lex [en línia]. Luxemburg: Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees. [consultat: 12 març 2015]. Disponible a Internet: http://eur-lex.europa.eu/homepage.html
Tipus d'obra	Portal jurídic
Descripció	Pàgina web de la Comissió Europea on s'hi poden trobar, pel tema que ens ocupa, les diferents directives i acords relatius als drets d'autor i al <i>copyright</i> en la societat de la informació europea.

Referència bibliogràfica	GENERALITAT DE CATALUNYA. <i>Portal Jurídic de Catalunya</i> [en línia]. Catalunya: Generalitat de Catalunya. [consultat: 12 març 2015]. Disponible a Internet: http://portaljuridic.gencat.cat/
Tipus d'obra	Portal jurídic
Descripció	El Portal Jurídic de la Generalitat de Catalunya posa a l'abast dels ciutadans la consulta de les normes, els seus textos consolidats i les notícies d'actualitat jurídica de l'àmbit català, estatal i europeu.

Referència bibliogràfica	GRUPO WOLTERS KLUWER ESPAÑA, S.A. <i>Notícies Jurídicas</i> [en línia]. Base de datos de la Legislación. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/rdleg1-1996.11t2.html
Tipus d'obra	Portal jurídic
Descripció	Portal de notícies jurídiques que permet l'accés al repertori de legislació, jurisprudència, articles i convenis. Ofereix també formularis i contractes.

Referència bibliogràfica	MINISTERIO DE LA PRESIDENCIA. <i>Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado</i> [en línia]. Directiva del Consejo de las Comunidades Europeas. [consultat: 15 març 2015]. Disponible a Internet: http://www.boe.es
Tipus d'obra	Portal jurídic
Descripció	En aquest portal jurídic podrem tenir accés a diverses bases de dades com Iberlex o a la Jurisprudencia Constitucional. Amb referència al tema dels drets d'autor, podem cercar a través de les diferents directives informació relativa a la protecció del dret d'autor i a determinats drets afins: protecció de les fotografies, reproducció, etc.

4.5.2. Legislació

Aquí es poden consultar llicències sobre drets d'autor, una directiva concreta de la UE i un decret de l'Estat espanyol respecte al tema dels drets d'autor.

Referència bibliogràfica	CREATIVE COMMONS [en línia]. [consultat: 20 març 2015]. Disponible a Internet: < http://creativecommons.org >
Tipus d'obra	Legislació
Descripció	Creative Commons és una organització sense ànim de lucre que permet compartir creativitat i coneixements per mitjà d'eines legals. Ofereix llicències de <i>copyright</i> (drets d'autor) gratuïtes i senzilles, les quals donen permís per a compartir i utilitzar treballs creatius sota les condicions que s'estimin. Les seves llicències no són una alternativa als drets d'autor, però permeten modificar els termes dels drets d'autor que millor s'adaptin a les necessitats.

Referència bibliogràfica	EU LEGISLATION. "Directive 2001/29/EU on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society" <i>Official Journal, European Parliament and Council</i> (22 maig 2001). < http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1426701564373&uri=CELEX:32001L0029 >
Tipus d'obra	Legislació
Descripció	Aquesta Directiva del Parlament Europeu i el Consell, coneguda també com la Directiva de la Unió Europea sobre dret d'autor, tracta d'harmonitzar el règim de propietat intel·lectual en els estats membres de la Unió Europea i d'adaptar la protecció de les obres de creació en l'era digital.

Referència bibliogràfica	<p>ESPANYA. “Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia”. <i>Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado</i> (12 abril 1996, vigent fins al 5 de maig de 2015).</p> <p><http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/rdleg1-1996.11t2.html></p>
Tipus d’obra	Legislació
Descripció	<p>Aquest Real Decret estableix a l’Article 10, entre altres articles, que “totes les creacions originals literàries, artístiques o científiques expressades a través de qualsevol mitjà o suport, tangible o intangible, són objecte de propietat intel·lectual: com ho són les obres fotogràfiques i les expressades amb procediments anàlegs a la fotografia”.</p>

Referència bibliogràfica	<p>ESPANYA. “Ley 23/2006, de 7 de julio, por la que se modifica el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, aprobado por el Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril”. <i>Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado</i> (12 abril 1996, vigent fins al 5 de maig de 2015).</p> <p><http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2006-12308></p>
Tipus d’obra	Legislació
Descripció	<p>El Servei de Biblioteques de la UAB ha elaborat un web amb informació resumida sobre aquesta llei i els drets d’autor, especificada segons les diferents necessitats (estudiar, fer recerca, fer docència o publicar): <http://www.uab.cat/web/recursos-d-informacio/propiedad-intel-lectual-i-drets-d-autor-1341815622655.html></p>

4.5.3. Dictionaris i bases de dades terminològiques de termes jurídics

Aquí sota citem una sèrie de recursos lingüístics als que podem acudir en cas de tenir dubtes a l'hora de redactar i traduir documents jurídics. A continuació hi trobem dos dictionaris monolingües en anglès, dos dictionaris monolingües en català, un diccionari bilingüe en català i castellà, un blog de recursos jurídics i una base de dades en castellà.

Referència bibliogràfica	Bouvier Law Dictionary [en línia]. [consultat: 20 març 2015]. Disponible a Internet: http://www.constitution.org/bouv/bouvier.htm
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (anglès)
Descripció	Diccionari sobre termes legals adaptat a la constitució i a les lleis dels Estats Units d'Amèrica.

Referència bibliogràfica	GENERALITAT DE CATALUNYA, Departament de Justícia. <i>JUSTITERM</i> [en línia]. [consultat: 14 maig 2015]. Disponible a Internet: http://justicia.gencat.cat/ca/serveis/justiterm/
Tipus d'obra	Diccionari bilingüe en línia (català – castellà)
Descripció	El Justiterm permet fer cerques del castellà al català i del català al castellà de termes jurídics i administratius. S'hi poden trobar termes i expressions jurídiques i administratives d'abast més general.

Referència bibliogràfica	GITRAD – Web del traductor jurídic. <i>Recursos per a la traducció jurídica</i> [en línia]. [consultat: 14 maig 2015]. Disponible a Internet: http://www.gitrad.uji.es/ca/content/recursos-para-la-traducci%C3%B3n-jur%C3%ADdica
Tipus d'obra	Blog
Descripció	Blog creat per estudiants de la UJI. Inclou recursos vertaderament útils: una gran varietat de glossaris i dictionaris especialitzats en línia, un corpus multilingüe de documents jurídics, bibliografia de la traducció jurídica i molts altres enllaços d'interès.

Referència bibliogràfica	INSTITUT D'ESTUIS CATALANS. Diccionari jurídic del IEC [en línia]. [consultat: 14 maig 2015]. Disponible a Internet: http://cit.iec.cat/DJC/default.asp?opcio=0
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (en català)
Descripció	Diccionari enciclopèdic especialitzat que vol recollir els termes que formen part de les diverses disciplines del dret, com ara el dret públic, el dret civil, el dret penal, el dret processal, el dret canònic, el dret ambiental i el dret mercantil, entre altres.

Referència bibliogràfica	GENERALITAT DE CATALUNYA. TERMCAT [en línia]. [consultat: 14 maig 2015]. Disponible a Internet: http://www.termcat.cat/
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (en català)
Descripció	Inclou els diccionaris de dret administratiu, dret civil, dret penal i penitenciari, notaria, etc.

Referència bibliogràfica	VLEX España (2015). <i>Información jurídica inteligente</i> [en línia]. [consultat: 15 maig 2015]. Disponible a Internet: http://vlex.es/
Tipus d'obra	Base de dades
Descripció	Base de dades extensa sobre diversa informació legal .

Referència bibliogràfica	WILLIAM C. Anderson. <i>A Dictionary and Compendium of American and English Jurisprudence</i> [en línia]. [consultat: 15 maig 2015]. Disponible a Internet: http://ecclesia.org/lawgiver/defs.asp
Tipus d'obra	Diccionari monolingüe (anglès)
Descripció	Diccionari monolingüe en anglès que proporciona termes de justícia anglesa i americana, publicat el 1893.

5. CONCLUSIONS

Podem classificar en dos grups principals els problemes als quals s'haurà d'enfrontar un traductor a l'hora de traduir un text especialitzat en l'àmbit de la fotografia: els problemes derivats de la manca de material relacionat en la nostra llengua i els problemes merament lingüístics, que depenen del major o menor grau d'especialització dels textos.

Cadascun d'aquests grups compta amb una sèrie de subgrups. Pel que fa a la manca de material, especialment en català, hem pogut observar com la majoria de diccionaris, tractats i manuals disponibles estan en castellà, i que per tant els traductors tècnics de fotografia cap al català hauran de fer normalment una mica més de feina a l'hora de documentar-se. De les 70 obres que hem inclòs en aquest directori, només 10 són en català. És a dir, només hem trobat un 10% del material que ens interessa per a la traducció especialitzada de la fotografia en català. No obstant això, el fet que algunes universitats de parla catalana s'hagin fixat en el tema fa que es porten endavant glossaris i lèxics tan útils com el que ha fet la Universitat de les Illes Balears amb el *Lèxic bàsic de fotografia: Català-castellà-francès-anglès* o els apartats especialitzats en llenguatge i diccionaris de fotografia com el de la Universitat Pompeu Fabra i el de la Universitat Autònoma de Barcelona.

En relació als problemes lingüístics, considerem que el millor que pot fer qualsevol traductor professional a l'hora de resoldre un dubte de comprensió o de redacció en aquest àmbit és recórrer a la consulta humana i als traductors especialitzats en la matèria: en el directori hem afegit els traductors de les obres traduïdes al castellà justament amb aquest propòsit. Cal no oblidar que mantenir contacte amb altres traductors que ja hagin tocat el tema seria una de les ajudes més fiables i efectives. A Internet hem pogut veure com molts traductors adjuntaven al seu currículum que s'havien dedicat a la traducció tècnica de la fotografia, però no hem trobat en canvi, cap material acadèmic o estudi de referència al qual s'hagin dirigit. Fer xarxa entre aquests traductors i persones expertes en la matèria seria una direcció a seguir per a consensuar solucions acceptables i per a poder avançar en aquest sentit.

Si mirem la qüestió ara des d'una perspectiva més àmplia, podem concloure que la cerca i la selecció de fonts a Internet està esdevenint cada cop més caòtica. És a dir, ha resultat complicat trobar ferramentes vertaderament útils i fiables per al tema, i és per això que la consulta d'altres directoris ja fets sobre bibliografia de fotografia ens han

ajudat a comparar i contrarestar els recursos abans d'elegir-los i incloure'ls al nostre llistat. La recerca a la xarxa s'està fent cada dia una mica més difícil si tenim en compte com està canviant el món digital. Com a conseqüència d'això, cada cop és més necessari dirigir-se a les bases de dades o catàlegs de les institucions que avalen, en certa manera, la "qualitat" de les obres i les fonts que ens ofereixen.

A mode de reflexió personal, sabem que la tasca de preparació a l'hora documentar-nos és un pas essencial en la nostra feina com a traductors. Sobretot en l'àmbit de la traducció especialitzada, i en concret de la científica o tècnica, hem de definir i tenir més o menys clares quines són les característiques del text que ens han encarregat per tal de plantejar correctament les nostres necessitats informatives i poder-les satisfer.

Finalment, i com a conclusió final, després d'haver recopilat les fonts d'aquest treball no ens quedem solament amb una impressió negativa. La gran falta de recursos sobre el tema en català, i la manca de material que posi en relació la traducció especialitzada i la fotografia evidencia que hi ha molta feina per fer i que aquesta haurà de ser promoguda pels traductors. La manera més lògica que hem trobat aquí de fer-ho seria extrapolant els problemes i les necessitats informatives requerides i plantejades en altres àmbits de la traducció especialitzada: com pot ser el del periodisme o el de la traducció jurídica.

Estem davant d'una disciplina que creix, que s'ha generalitzat arreu del món i que per tant s'ha convertit en un "objectiu" més per a la traducció. Per tant, l'hauríem de començar a tenir en compte dins de la traducció especialitzada i, sobretot, dins de la tècnica. Directoris d'aquest tipus són els que poden ajudar a donar un primer pas cap a un estudi més extensiu en la nostra llengua, perquè, no ho oblidem, la documentació és pràcticament el primer pas cap a qualsevol lloc.

6. BIBLIOGRAFIA

- ALARCÓN NAVÍO, Esperanza. (ed.) (2010) *La traducción en contextos especializados. Propuestas didácticas*. Granada: Atrio. 340 p.
- CHÉROUX, Clément. (2012) *Henri Cartier-Bresson. El disparo fotográfico*. Rosés Martínez, Francisco (ed.) Barcelona: BLUME. 160 p.
- CID LEAL, Pilar; PERPINYÀ MORERA, Remei. (2013) *Cómo y dónde buscar Fuentes de información*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. 130 p.
- DIRECCIÓ GENERAL DE PROMOCIÓ I COOPERACIÓ CULTURAL. (2012) *Fotografia, bibliografia bàsica* [en línia]. Barcelona: Servei de Biblioteques. [consultat: 15 març 2015] Disponible a Internet: http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/geco_x/documents/sis/Fotografia.pdf
- GAMERO PÉREZ, Silvia. (2001) *La traducción de textos técnicos*. Barcelona: Editorial Ariel. 321p.
- JACOBSON, Ralph Eric; [et al.] (2002) *Manual de fotografía. Fotografía e imagen*. Traducido por Francisco Rosés Martínez. Barcelona: Ediciones Omega. 504 p.
- LONG, Ben. (2011) *Manual de fotografía digital*. Madrid: Grupo Anaya. 544 p.
- MONTALT I RESURRECCIÓ, Vicent. (2005) *Manual de traducció científicotècnica*. Universitat de Vic: Eumo Editorial. 287 p.

- RIGO, Antònia; GENESCA, Gabriel. (2000) *Tesis i treballs. Aspectes formals*. Vic: Eumo. 176 p.
- SUAU JIMÉNEZ, Francisca. (2010) “La traducción especializada”. *La traducción especializada: en inglés y español en géneros de economía y empresa*. Madrid: Arco/Libros, p. 17 – 18.

Recursos lingüístics

- GRUP ENCICLOPÈDIA CATALANA (2015). [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. [consultat: 18 maig 2015]. Disponible a Internet: <http://www.enciclopedia.cat>
- GRUP ENCICLOPÈDIA CATALANA (2015). Gran Diccionari de la Llengua [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. [consultat: 18 maig 2015]. Disponible a Internet: <http://www.diccionari.cat>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2015). *Optimot, consultes lingüístiques* [en línia]. [consultat: 20 maig 2015]. Disponible a Internet: <http://aplicacions.llengua.gencat.cat/llc/AppJava/index.html>
- PEY ESTRANY, Santiago. (1986) *Diccionari de sinònims i antònims*. Barcelona: Editorial Teide. 847 p.
- TERMCAT CENTRE DE TERMINOLOGIA (2015) *Cercaterm* [en línia]. Barcelona. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet: <http://www.termcat.cat/ca/Cercaterm/>

- UNIVERSITAT AUTÓNOMA DE BARCELONA. SERVEI DE BIBLIOTEQUES (2015). *Citacions i bibliografia* [en línia]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet:
<<http://www.uab.cat/web/recursos-d-informacio/citacions-i-bibliografia-1326267851837.html>>
- UNIVERSITAT AUTÓNOMA DE BARCELONA. SERVEI DE BIBLIOTEQUES (2015). *Citacions bibliogràfiques segons la norma ISO-690* [en línia]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. [consultat: 20 gener 2015]. Disponible a Internet:
<<https://ddd.uab.cat/record/99531>>
- UNIVERSITAT DE BARCELONA (2015). *Criteris Universitat de Barcelona (CUB)* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. [consultat: 5 juny 2015]. Disponible a Internet:
<<http://www.ub.edu/criteris-cub/index.php>>